

Ethische dilemma's bij waterschappen: een verkenning

De Unie voert in opdracht van de CBDF een verkenning uit naar ethische vraagstukken binnen de waterschappen. Deze verkenning volgt op de vaststelling van het AI-kompas voor waterschappen, waarin 'ethisch afgewogen' een van de vijf bestuurlijke uitgangspunten is voor de inzet van AI. Het doel is om te onderzoeken hoe invulling gegeven kan worden aan dit uitgangspunt. Hierbij wordt de aard en omvang van ethische dilemma's geïnventariseerd, en worden scenario's verkend voor het bestuurlijk omgaan met deze vraagstukken. Een mogelijke aanpak is het instellen van (een) ethische commissie(s).

In 2025 zal ethisch adviesbureau The Green Land de Unie ondersteunen bij deze verkenning. Voor nu ligt de focus op het verzamelen van inzichten over bestaande en potentiële ethische dilemma's binnen de waterschappen.

Planning is om einde Q1 2025 de verkenning met het advies af te ronden en deze in de Werkgroep Bedrijfsvoering, Digitalisering en Dienstverlening (WBDD) van mei a.s. en de CBDF van juni a.s. te bespreken.

Wat is een ethisch dilemma?

Ethische dilemma's ontstaan wanneer verschillende waarden met elkaar in conflict komen. Een voorbeeld is het gebruik van 'big brown data' tijdens de coronabestrijding, waarbij privacy en volksgezondheid tegenover elkaar zouden kunnen staan. Bij ethische dilemma's draait het niet om technische of juridische haalbaarheid, maar om de fundamentele vraag: **Willen we dit?**

Veel actuele ethische dilemma's zijn gerelateerd aan data en digitale technologieën, zoals AI bij fraudeopsporing. Maar niet alle dilemma's zijn technologisch van aard. Een informele rondgang bij de waterschappen heeft de volgende ethische vraagstukken opgeleverd. Deze willen we toetsen bij de waterschappen en aanvullen waar nodig.

(Mogelijke) Ethische dilemma's binnen de waterschappen

1. Informatie uit afvalwater

Afvalwater bevat veel data ('big brown data') zoals sporen van virussen, drugs en geneesmiddelen. Het delen van deze gegevens met derden roept ethische vragen op over privacy en gegevensbescherming.

2. Beelden van drones en camera's

Drones en camera's worden ingezet voor geoinformatie. De ethische discussie richt zich op de openbaarheid van deze gegevens en het waarborgen van privacy.

3. Digitale technieken bij belastingheffing en handhaving

Het gebruik van AI bij belastingheffing en handhaving kan spanningen met zich mee brengen. Denk aan de balans tussen efficiency, privacy, fraudeopsporing en het risico op discriminatie door vooroordelen in data zoals inkomen of sociale status.

4. Eigendomsvraagstukken rondom data

Data-eigendom en beheer blijven een belangrijk ethisch vraagstuk. Wie heeft de rechten over de data die wordt verzameld en gedeeld?

5. Invloed van big-techbedrijven

Ook waterschappen zijn afhankelijk van big-techbedrijven voor digitale innovaties. Dit leidt tot vragen over de data die deze bedrijven verzamelen en de afhankelijkheid van hun technologie.

6. Gebruik van large language models (LLM's)

LLM's, zoals AI-taalmodellen, bieden kansen voor de waterschappen. Tegelijk zijn er zorgen over hun energie- en waterverbruik, de veiligheid van deze modellen en de datasets waarop ze zijn getraind.

7. Digital twins

Digital twins geven inzicht in objecteigenschappen en -toestanden, maar roepen vragen op over datakopieën en het risico van ongewenste verspreiding.

8. Duurzaamheid en digitalisering

Veel digitale technieken, zoals AI-modellen, verbruiken aanzienlijke hoeveelheden energie en water. Dit leidt tot een spanningsveld tussen innovatie en milieubescherming.

9. Personeelsvervanging door digitale technieken

Digitale transformatie kan banen verdringen. Hoewel automatisering een oplossing biedt voor de krapte op de arbeidsmarkt, roept het vragen op over werkplezier en de grenzen van taakovername door technologie.

10. Automatische besluitvorming

De balans tussen menselijke en automatische besluitvorming is een belangrijk thema. Welke beslissingen kunnen door machines worden genomen? En hoe zorgen we voor begrijpelijke uitleg van automatische besluiten?

11. Risico's versus innovatie

Waterschappen staan voor de keuze tussen het benutten van digitale innovatiekansen en het beperken van risico's. Waar ligt de grens?

Wat vragen we van de waterschappen?

We willen deze lijst van ethische dilemma's toetsen binnen de waterschappen. Zijn deze dilemma's herkenbaar? Zijn er andere relevante vraagstukken die nog niet zijn genoemd? Uw input vormt de basis voor verdere verkenning en helpt bij het ontwikkelen van ethische kaders voor de waterschappen.